

“ÖNCÜ İKTİBAS”

Gündemle Yüz Yüze – Gazete Yazıları Seçkisi - Yıl: 4 Sayı: 15

“ESKİYİ UNUT, YENİ YOLU TUT” (1)

1938-1946 yılları arasında Millî Eğitim Bakanlığı yapan *Hasan Âli Yücel*, “Atatürk’ün Eğitim Bakanı” olarak şöhret bulmuş bir isimdir. Bugünkü Millî Eğitim sistemi de hâlâ onun çizgisinde yürüyor.

Çok yönlü bir politikacıydı. Çok yönlerinden biri de şiir yazmasıydı. Yazdıklarının ne kadar “şiir” olduğu elbette tartışılabilir, ama Millî Eğitim Bakanı olursanız şiir niyetine yazdıklarınızı ders kitaplarına geçirmek kolaydır.

Benim ilkokulda ve ortaokulda okuduğum ders kitaplarında da “Hasan Ali Yücel şiirleri” vardı. Bunlardan biri de 23 Nisan’a aitti:

“Yirmi üç Nisan/ Yurdu koruyan/ Yarımı kuran/ Sen ol çocuğum!” diye başlar, “Eskiye unut/ Yeni yolu tut/ Türklüğe umut/ Sen ol çocuğum!” diye devam ederdi.

Tabii o dönemin ders kitaplarında “Atatürksüz şiir” olmazdı (hâlâ yok). Hasan Ali de bunu unutmamıştı:

“Bizi Kurtaran/ Öndere inan/ Sözü tuta/ Sen ol çocuğum!” Ben asıl “Eskiye unut” diye başlayan bölüme takılırım. Hasan Ali, o dönemin amacını tek mısradaki özetlemişti: “Eskiye unut, yeni yolu tut”...

Tamam da “Yeni yol” neydi acaba? İşin bu tarafı muğlak ve rivayetler muhtelifti...

“Yeni yol” uğruna ezan değişti, alfabe değişti, lisan değişti, tarih değişti, kılık-kıyafet değişti, takvim değişti, isimler değişti, saat değişti (“Alaturka” iken “Alafranga” oldu), hatta selam değişti... Toplumsal hafıza bu hızlı değişim sürecinde alabora oldu: Öylesine zorlandı ki, âdeti silindi (reset)... Ve gitgide “eski”yi unuttuk: Kültür ve medeniyetimizden eser kalmadı.

Ama artık böyle gitmez: Çöpe giden kültür ve medeniyet hafızamızı tazelememiz gerekiyor. Unutturulanları hatırlamaya çalışmamız lâzım.

Hatırlayalım ki, güzel âdetlerimiz, gelenek ve göreneklerimiz vardı. Tanzimat sürecinde düştüğümüz “Batılılaşma tuzağı”, Cumhuriyet döneminde katmerleşti, genel ve yaygın ifadeyle “bizi biz yapan” ve bizi başka milletlerden ayıran değerlerden, özelliklerden uzaklaştık...

“Meselâ” diyelim ve bazılarını hatırlamaya çalışalım...

Bir yere mahalle kurulmadan önce mescit inşa edilir, “imam evi”, “muezzin evi”, “kayyum evi” derken, semt yavaş yavaş “mahalle”ye dönüşürdü. Her mahallenin en vazgeçilmezi “mahalle mescidi” ve “mahalle imamı” ve “komşuluk”tu. Mescide “Beytullah” (Allah’ın evi) dendiğine göre, mahallelerde Allah merkezli bir hayat yaşanırdı...

Her “külliye” toplumun “Hayat Merkezi”ydi. Yüreğinde cami bulunan külliyelerde soluklanırlardı. Şimdi her mahallede, üstünde “Yaşam Merkezi” yazan bir AVM var!

Sünnet tüm ayrıntılarıyla baş tacı edilirdi. 1830’larda İstanbul’a gelip dokuz yıl kalan Fransız gezgin Brayer’in de belirttiği gibi, bu ülkenin Müslümanları “Peygamber Hazret-i Muhammed’e hayrandı... Hayatlarını ona göre düzenlemeye çalışırlar, sadece onu örnek alır, onu taklit eder, sadece onun izinden giderler”di... Şimdi izler karıştı...

Hayat “zikir kokulu”ydu: Her işe “Bismillah” diye başlanır, sonunda “Elhamdülillah” çekilirdi. Hatta öfkelerinde, hayretlerinde ve yılgınlıklarında bile “Allah” vardı. Her adım, “Tevekkeltü Alellah” diye atılır, kızınca, “Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh” çekilir, hayret edildiğinde “Hay Allah!..”, “Allah Allah”, “Lailahe illallah”, “Fesübhanallâh!” denilir, haksızlığa uğranınca “Hasbünallâh!..” eşliğinde Allah’a sığınılır, daha olmazsa “Neuzubillah!” denilerek yaka silkinirdi... Devam ederiz inşallah...

Yavuz BAHADIROĞLU / 05.10.2019 / Yeni Akit

Derya Öncü Anadolu Lisesi Kültür Edebiyat Kulübü Yayımıdır.

“ESKİYİ UNUT, YENİ YOLU TUT” (2)

Benim ilkokulda ve ortaokulda okuduğum ders kitaplarında “Atatürk’ün Milli Eğitim Bakanı” Hasan Ali Yücel’in “23 Nisan” başlıklı şöyle bir şiiri vardı:

“Yirmi üç Nisan/ Yurdu koruyan/ Yarını kuran/ Sen ol çocuğum!”

“Eskiye unut/ Yeni yolu tut/ Türklüğe umut/ Sen ol çocuğum!”

Dünden beri “eski” diye bize yutturulan karakteristik özelliklerimizle birlikte “yerli ve milli” özelliklerinizi de hatırlatmaya çalışıyorum.

Ne bileyim, belki “derde deva, sadra şifa” olur: Belki “Bunlar güzel ve özel şeylermiş, yeniden yaşayalım” diyen çıkar.

Bize unutturulanlardan biri de selâmdır meselâ: Eskiden herkes herkese dua niyetine Allah’ın selâmını verirdi. Sesini duyuramayacak uzaklıkta olan elini önce “kalbimdesin” anlamında göğsüne koyar, oradan “başımın üstünde yerin var” anlamında başına götürüp “temenna” ederdi...

“Günaydın-tünaydın-iyi günler- iyi akşamlar” gibi anlamsız gevelemelere kimse tevessül etmezdi...

Solaklar bile “sünnet şuuru” içinde yemeği sağ elle yer, “bıçak sağ elde, çatal sol elde olacak” türünden “asrilik”lere tenezzül edilmez, Avrupa’nın “görgü kuralları”na göre yaşanmazdı...

Ölenin yakınına şimdiki gibi “başsağlığı” dilenmez, ölüye “rahmet ve mağfiret” dilenir, yakınlarına “sabr-ı cemil” niyaz edilirdi...

“Işıklar içinde yatsın” denmez, “Nur içinde yatsın” denirdi...

Hapşırana “çok yaşa” denmez, “sıhhat-selamet ve afiyet” duası edilirdi...

Hapşırana da “çok şükür” der, hastalığı hatırlayıp sağlığına şükrederdi...

“Yapacağım” yerine “inşallah”, “vaay bee” yerine “Sübhaneallah”, “mükemmel” yerine “Maşallah”, “iyiyim” yerine “Elhamdülillah” denirdi...

İnsanlar yere tükürmez, sokağa çer-çöp atılmazdı: Çünkü bunun “kul hakkı” oluşturduğuna inanılırdı (Comte de Marsigli, “Türkler hiçbir zaman yere tükürmezler, daima yutkunurlar. Bunun için de saçlarında sakallarında bir hararet olur ve zamanla saçları, kaşları, sakalları dökülür” diyerek atalarımızı eleştiriyor)...

Her türden bitki, özellikle de caddelerdeki ulu çınarlar “zakir” (zikreden) muamelesi görür, tüm canlılarla birlikte tabiata saygı duyulurdu. Sokak hayvanları ile vahşi hayat koruma altındaydı (İtalyan yazar Edmondo de Amicisşöyle yazıyor: “İstanbul’da, sokaktaki ağaçların kuraklıktan kurumaması için bir fakire para verip sulatacak kadar kaçık Müslümanlara bile rastlamak mümkündür!”)

Her mahallenin “Avariz” adı verilen bir vakfı vardı: Mahallenin ihtiyaçlarını bu vakıf karşılar, fakir-fukara, garip-guraba hem bu vakıf, hem de mahallenin zenginleri aracılığıyla “namerte muhtaç olmadan” haysiyetleriyle yaşardı...

Evlerin cephesi, “Evi kibleye dönük olmayanın gönlü kolay kolay kibleye dönmez” anlayışı içinde, mümkün mertebe kibleye dönük inşa edilirdi...

Bir evin önüne yeni bir ev yapılacaksa, eski ev sahiplerinden izin istenir, helâllik alınır, ancak ondan sonra yeni evin inşasına başlanırdı... Komşunun önünü kapatmak, manzarasını ve güneşini kesmek “kul hakkı” sayıldığından, bu konuda çok titiz davranılırdı...

Arsada ağaç varsa kesilmez, ev ağaca zarar vermeyecek şekilde konumlandırılırdı...

Evlerin giriş kapısının üzeri geniş bir çatı ile kaplanırdı. Amaç hayır yapmak ve dua almaktır: Gelip geçen o çatının gölgesinde yağmurdan, kardan ve güneşten korunur, ev sahiplerine dua ederlerdi...

Evlerin kapılarının üstünde biri büyük, diğeri küçük olmak üzere iki tokmak bulunurdu. Gelen misafir kadınsa küçük tokmakla, erkekse büyük tokmakla kapıyı çalar, ev sahipleri buna göre karşılamaya çıkarlardı: Kadına kadın, erkeğe erkek...

“ESKİYİ UNUT, YENİ YOLU TUT” (3)

Eskiden hemen her evin balkonuna ya da pencere pervazına kuşlar için su kabı konurdu. Aynı incelik mezarlıklarda da görülür, mezarların başucuna mermer su kapları yerleştirilirdi. Kuşun rahmete ve berekete vesile olduğuna inanılırdı.

Osmanlı’da çiçeklerin bile dili vardı: Pencerenin önünde konmuş sarı çiçek, “Bu evde hasta var, gürültü yapmadan geçin” anlamına, kırmızı çiçek ise “Bekâr kızlar var, edebinizle geçin” anlamına gelirdi...

Herkes istediği mahalleye yerleşemezdi. Bir mahalleye yerleşmek isteyen aile, eski mahallesinin imamından, muhtarından ahlâklılı, dürüst, temiz, dindar olduğuna ilişkin “tavsiye mektubu” getirmek zorundaydı...

Her zanaat sahibi istediği mahallede dükkân açamazdı. Ahlâklılı, dürüst, temiz, dindar olduğuna ilişkin referansın yanı sıra, işinin ehli olduğuna dair Esnaf Loncası’ndan “belge” de istenirdi.

Kız istemeye gidildiğinde, şimdiki gibi, damat adayının evi-arabası sorulmaz, alın ve şalvarının diz boğumuna dikkat edilirdi: Alnında “secde”, diz boğumunda ise “tahiyyat izi” aranır, namazlarında ihmalkâr olan delikanlılara kız verilmez ya da öyle bir kız gelin yapılmazdı...

Beyler, eşlerine “ayna” hediye etmeyi severdi. Bu, “Sana senden daha güzel bir hediye bulamadım” anlamına gelen, çok ince bir iltifattı.

“Komşu” demek aileden biri demektir. Yakın evlerin kapısı kilitlenmez, komşu istediği gibi girip çıkardı. Komşuların birbirlerine güveni sonsuzdu. “Duyulur” endişesi taşımadan en mahrem sırlarını bile konuşurlardı. Kadınlar sık sık bir araya gelir, ağır işleri “imece” usulüyle birlikte yaparlar, kahve molalarında dertleşip stres atarlardı. Tabiatıyla “depresyon” nedir bilinmezdi...

Mahalle esnafı itibarlıydı. Mahalle halkının onlara sonsuz güveni vardı. O kadar ki, evin anahtarları mahalle esnafından birine emanet edilirdi...

Her zengin ailenin sadakalarını bıraktığı bir “Sadaka Kutusu” vardı. Özellikle ramazanlarda bol miktarda para atılır, sonra mahallenin fakir ailelerine ikram edilirdi.

Ayrıca cami ve türbelerin en kuytu köşelerinde bir “Sadaka Taşı” bulunurdu. Bu taşlara bırakılan sadakalar sayesinde, zenginler riya ve gösterişten, fakirler dilenmekten kurtulurdu. Zengin imkânı nisbetinde parayı sadaka taşının oyuğuna koyar, fakir ihtiyacı kadarını alırdı. Osmanlı’nın fakiri “fukara-i sabirin”, zengini “ağniya-i şakirin”di...Ne alan vereni, ne veren alanı tanır, bu şekilde aralarında minnet söz konusu olmazdı...

Hal-hatır sorma seremonisi bile başıbozuk değildi: Büyükler küçüklere hâl hatır sorarlardı, ev halkına da selam söylerlerdi...

Ramazan öncesinde yoğun sadaka verilir, fakir fukaranın Ramazan alışverişi yapması sağlanırdı...

Her zenginin, yaşadığı mahallede geçindirmekle yükümlü olduğu birkaç fakir aile vardı: Zenginler kendi aileleri dışında bu ailelerin ihtiyaçlarıyla da ilgilenir, çocuklarına kendi çocukları gibi bakarlardı...

Ramazanlar muhteşem geçirdi. Mahalle imamı ile ihtiyar heyeti önceden tespit ettikleri fakir-fukara için esnaftan erzak toplar, bunlar ihtiyaç sahiplerine dağıtıldı...

Özellikle Ramazan ayında zenginler fakir semtlerin esnafını ziyaret eder, inanç ve ırk ayırımı yapmadan fakir mahallelinin borçlarını kapatırlardı...

Mahallenin zenginleri Ramazan’da fakir komşularını iftara davet eder, aile fertleri fakir komşularına bizzat hizmet ederdi. Böylece zengin-fakir ayırımı ortadan kalkar, arada haset olmaz, birbirlerine dua ederek kardeşçe yaşarlardı.

“Eskiye unut/ Yeni yolu tut” dediler, bunların çoğunu unutturdular.

“ESKİYİ UNUT, YENİ YOLU TUT” (4)

Eski ramazanlarda konakların mutfak kapıları, iftardan sahura kadar açık olurdu. Yolcular başta olmak üzere, oruçlu-oruçsuz herkes kolayca konağa girip karnını doyururdu. Hatta bu konuda Müslüman-gayrimüslim ayrımı bile yapılmazdı. Yemekten sonra “Bize misafir ağırlama sevabı kazandırdığın için teşekkür ederiz” anlamında bir hediye verilir (genelde altın para), bu hediyeye “dış kirası” denirdi...

Yemek şimdiki gibi alelacele yenmez, sofraya büyük saygı gösterilir, sohbet eşliğinde yemek yenirdi...

Osmanlı sofrası hem estetik, hem de kültürel bağlamda bir sanat eseridir! Ayrıca Osmanlı sofrası, “tatbiki adab-ı muâşeret” (görgü) ve “temsili hayat dersleri” açısından da bir okuldu. Yani Osmanlı sofrasının, “beslenme” ile sınırlanamayan bir dini ve millî misyonu vardı. O sofraya sohbetleri sayesinde tarihimize nice “adam gibi adam”lar kaydetti...

Osmanlı halkı, ramazan dışında, kuşluk ve akşam vakti olmak üzere günde sadece iki öğün yemek yer, yemek aralarında atıştırılmazdı. Sofra bezi döşemeye yayılır, üzerine bakır bir sini konur, aile bireyleri sininin etrafına serpiştirilmiş minderlere bağdaş kurarak yemeklerini yerlerdi.

Önce oturma ve yemeğe başlama hakkı aile reisinindi. Sofrada en başkışeye aile reisi otururdu. Çocuklar ise annenin yanında yer alırdı. Yemek yemenin kuşkusuz bir adabı vardı ve herkes buna riayet ederdi...

Yemeğe aile reisi yüksek sesle besmele çekerek başlardı. Aile reisinin yüksek sesle besmele çekmesi, diğerlerinin hatırlaması içindi. Besmelesiz yemek yemenin bereketsizlik getireceğine inanılırdı...

Sağ elle yer içer, eve giriş çıkışta sağ adım atar, soldaki sağdakine yol verirdi. Bu hem sünnet, hem de görenekti...

Fazilet (manevî kuvvet, erdem, iyi ahlâk, iffet), nezaket, nezafet (temizlik), nezahet (ahlâk temizliği, saflık), necabet (soyluluk) diye özetlenen dört kural hayatın tümünü kucaklardı... Bu yüzden itiş-kakış olmaz, kimse kimsenin sözünü kesmez, kimse kimseyi aşağılamaz, asla hakaret etmezdi...

Edmondo de Amicis isimli İtalyan gezgin ve yazar, 1880’lerde yayınladığı kitabında, meşhur “Osmanlı nezaketi”ni şöyle anlatıyor: “İstanbul Türk halkı Avrupa’nın en nazik ve en kibar insanlarıdır. Sokakta kavga enderdir. Kahkaha sesi nadirattan işitilir. O kadar müsamahakârdırlar ki (hoşgörülü), ibadet saatlerinde bile camilerini gezebilir, bizim kiliselerde gördüğünüz kolaylığın çok fazlasını görebilirsiniz.”

Tekke, zaviye ve dergâhlar günün her saati faaldi. Günlük işlerini bitirenler bu mekânlardan birine gider, boş vakitlerini hoş sohbetler eşliğinde bir şeyler öğrenerek değerlendirirlerdi... Eski insanımızda kıskançlık, hased, gıybet gibi olumsuzluklar yoktu. Bunlar olmadığı için de toplumda “fitne” çıkmazdı. Mahallenin yaşlıları gençlere örnek olur, fark ettirmeden onları denetler, büyük yanlışlara meyledenleri uyarırlardı...

Kalabalık arasına bir âlim girince, herkes ilmine hürmeten ayağa kalkar, en güzel yere buyur ederler, ikramda yarıştırlardı... Yahut yaşlı biri girince, yaşça küçük olanlar derhal ayağa kalkıp yaşına hürmet gösterirlerdi...

Yabancı birinin yolu mahalleye düştüğünde yatacak ve yiyecek sorunu yaşamaz, misafir almakta mahalleli âdeta yarışa girerdi...

“Eskiye unut/Yeni yolu tut” dediler, hayat tarzımızı unutturdular!

“ESKİYİ UNUT, YENİ YOLU TUT” (5)

Osmanlı’da “Bir acı kahvenin kırk yıl hatırı var”dı. İkramı severler, birbirlerine de, misafire de sık sık kahve ikram ederlerdi...

İftar sofrasında konuklara, “Tatlı yiyelim, tatlı konuşalım” sözü eşliğinde önce bir kaşık bal sunulurdu... Sonra Allah ne veriyse kaşıklandı...

Haberli ya da habersiz gelen misafirlerden biri su ister ve içerse, suyu verene “Su gibi aziz ol” diye teşekkür eder ya da kendisinden genç biri su vermişse, “Berhudar ol” diye dua ederdi.

Ramazan boyunca sadece camilerde değil, konaklarda, hatta sıradan evlerde hatimler indirilir, yürekler Kur’an ikliminde yumuşatılırdı...

Kahvehaneler “Cafe” değil, “Kıraathane”, yani bir nevi “kültür evi” idi. Akşam namazıyla yatsı namazı arasında yahut yatsı sonrasında bir araya gelen mahalleli, bu kültür evlerinde edebiyat, şiir, kıssa, menkıbe dinleyerek kültürünü beslerdi. Bu yüzden Osmanlı insanı “cahil” kalmazdı: İlim sahibi olmayanlar bile “irfan” sahibiydi...

Misafire “Aç mısınız?” diye sormak ayıp sayılırdı. Bunu kahve ile test ederlerdi. Misafir önce kahvenin yanında getirilen suyu alırsa aç sayılır, kahveyi alırsa tok sayılırdı. Ona göre ya sofraya kurulur ya da mevsim meyvesi ikram edilirdi...

Osmanlı insanı “Yiyeceğini değil, yedireceğini düşün” (atasözü) derdi. Toplumun en fakirleri bile “ikram” ve “ihlan” etmeyi severlerdi...

Küskünler mahallenin yaşlıları tarafından bayram öncesi tespit edilir, sorun tatlıya bağlanır, bayrama barış içinde girmeleri sağlanırdı. Hatta ufak-tefek kavgalar mahkemeye intikal ettirilmez, mahallenin yaşlıları tarafından sonuçlandırılırdı...

Bayram öncesi bayramlıklarıyla sokakta gezen çocuklara “arife çiçeği” denilirdi. Esnaf, çocuklara şeker filan dağıtırdı...

Osmanlı sarayında bayram kutlaması bayramdan üç-dört gün önce başlardı. Sultanın bayram namazı için camie gelişi sırasında medrese talebeleri yolun iki yanında dizilip “Mağrur olma padişahım, senden büyük Allah var!” diye bağırırlardı. Padişah da kadife keseler içinde harçlık dağıtırdı...

Altmış üç yaşını geçmiş birine yaşı sorulduğunda, “Haddi aştık” derdi. “Had”, Efendimizin ölüm yaşı olan altmış üçtü. Onu geçmeyi “hadsizlik” sayacak kadar derin bir “edeb” anlayışı vardı...

Yolda küçük, büyüğünün önünde yürümez, kenara çekilip büyüğüne yol verirdi...

Merdiven çıkarken, sendelerse tutabilmek için kadın daima öne alınırdı. İnişlerde ise erkek öne geçerdi. Bu görgü kurallarının gereği idi...

Çarşı esnafı namaz vakitlerinde dükkânı kilitlemeden namaza gider, buna rağmen hırsızlık olaylarına pek rastlanmazdı...

Kadımlar bugünkü gibi “altın günü” toplantıları yapmaz, “sanat toplantıları” yaparlardı. Ebru, hat, çini gibi sanat faaliyetlerinde bulunurlar, enstrüman çalmayı öğrenirlerdi...

Selâtin camilerinin her sütünü üniversite kürsüsü gibiydi. Her sütunun yanında bir müderris (derin profesör) uzmanlık alanıyla ilgili ders verir, bundan hem medrese talebeleri, hem de halk istifade ederdi...

Kahve ve kahvehâne tarihimize başlı başına bir kültürdür: Kahveyi pişirmek kadar sunmak da maharetti...

Mahve sohbetlerinde, “Ehl-i keyfin keyfini ne tâzeler?” diye sorulur, “Taze elden, taze pişmiş, taze kahve tazeler” diye tekerlemeler söylenirdi...

“Eskiye unut/ Yeni yolu tut” dediler, toplumumuzu “töresiz”, “geleneksiz”, “göreneksiz” bıraktılar.

Bize ait olanlar gitti, Avrupa’ya ait olanlar geldi...

Bari mutlu musunuz?

TOPRAĞA DOĞRU

Ünlü eleştirmen Madame de Stael (1766-1817) konak sahibi, otoriter bir hanım imiş. Devrin yazarları ondan çekinmiş. O yıllarda ünlü filozof Fichte genç yaşında şöhret olmuş. Madam bu adamı merak ediyormuş. Nihayet bir kongrede karşılaşmışlar.

Madam: “Sen Fichte misin?” diye sormuş. Fichte çekingen: “Evet madam” demiş. Kadın köstekli saatini çıkarmış, bir saate bir de Fichte’ye baktıktan sonra:

– Çabuk bana teorini anlat, on beş dakika vaktin var, demiş.

Günümüzün haz ve hız tutkunu insanı da “özgürlük, hemen şimdi” dediği için benden bir formül-reçete-hap isteyerek “Nedir bu toprak işi, ne ayak” diye soracaktır.

Okurlardan bana bu zulmü yapmamalarını rica edeceğim. Lütfen. Kapitalizme kafa tutmak çetin bir mesele, öncelikle uzun, yıpratıcı bir çaba ister.

Benim “Toprak Meselesi” otuz yıl, elli yıl sonrasına bir percere açmaya dayanıyor. Bugünden yarına olacak iş değil.

(Bu konudaki düşüncelerimi yeri geldiğinde uzun uzun anlatacağım.)

Nedir peki?

Şudur: Herkeslerin bildiği ama umursamadığı, göze alamadığı, elini taşın altına koyamadığı bir şey.

Sakın bunu kapitalizmin en sevimli tuzaklarından olan “çevrecilik”, “sürdürülebilir kalkınma” ile karıştırmayın.

Âmentüye inananlar için “toprağa dönüş” sırat-ı müstakime ulaşmak anlamındadır.

Kapitalizm sadece bir iktisadi sistem değil neredeyse itikadi bir meseledir.

Gücünü ve hâkimiyetini öncelikle anasır-ı erbaa’ya saldırarak devşirir. Havayı-toprağı-suyu ve nihayet insanı sömürmektedir. Havayı hava olmaktan, toprağı toprak olmaktan, suyu su olmaktan, insanı insan olmaktan çıkarır. Kıyamet senaryoları yazanlar bu gidişatın tamamlanmakta olduğunu söylüyor.

Ozon tabakası deliniyor, buzullar eriyor, sular kirleniyor, hava pis, insanlar metropollerde maskeyle dolaşiyor. (Bir Kanada şirketi Çinlilere temiz hava satıyormuş. Şaka gibi, ama gerçek.)

Dehşet dengesi sadece nükleer silahlardan ibaret değil. Bıçak kemiğe dayandı. Atmosferin dayanacak gücü kalmadı. Sıcaklık bir derece daha artarsa hapyı yuttuğumuzun resmidir. Kimine göre yirmi, kimine göre otuz sene kaldı.

İşleri robotlara teslim etsek bile üretim-tüketim zinciri devam edecek, büyümenin büyüğü sürecek, tüketim toplumu şiştikçe şişecek, altta kalanın canı çıksın.

Şimdiden tıpkı Naziler gibi küresel para babaları artan nüfusun bir kısmının telef edilmesinde beis görmüyor.

Yangınlar ormanları, seller toprakları, asit yağmurları suları bitiriyor.

İleri, zengin, refah içindeki ülkelerde öyle göller var ki bakmaya kıyamazsınız. O kadar berrak, o kadar temiz. Görenler hayran oluyor ama, o göllerde bakteri bile yaşamıyor. Ölü doğa dedikleri bu galiba. Sanal dünya.

Bu manzara karşısında yapılacak iş yangında ilk kurtarılabilecekler üzerinde ittifak etmektir.

Yani toprak, hava ve su.

Daha sonraki yazılarımızda bu temel yaklaşım konusunda daha ayrıntılı duracağız.

Anlatacağımız hikâyeye “Hadi gelin köyümüze geri dönelim/Fadime’nin düğününde halay çekelim” gibi bir fantazyaya değil.

Son zamanlarda ülkemizde de örnekleri görülen (TRT belgesellerinde “Yeni Köylü” deniyor) bazı tuzu kuru tiplerin metropol hayatından kaçıp doğaya dönmesi gibi bir şey de değil.

Unutmayın bu köklü bir tercih. Kapitalizmin kulvarından çıkacağız. Çılgın yarışta derece yapmaktan vazgeçeceğiz. G7’lerin dolabına su taşıma yerine kendi kulübemizi kendimiz kuracağız. Sürüden ayrılacağız.

İnanın bir kulübe kurmamıza, sürüden ayrılmamıza tahammül edemezler. Kötü örnek olur yani.

Peki henüz ilk adımı atılmamış bu sefer bize neye malolacak?

Önemli olan Besmele’yi çekip yola çıkmak.

Gerisi Allah Kerim.

BÜYÜMENİN BÜYÜSÜ

Kapitalizm dünyaya hükmediyor ve devlet adamlarımızı ipte cambaz gibi oynatıyor. (W. Sombart)

1972’de BM’nin ilk “Çevre Konferansı” yapıldı. Ardından Viyana (1985), Montreal (1987), Londra (1990), Rio de Janero (1992), Berlin (1995), Kyoto (1997) ve Bonn (1999) konferansları toplandı.

Tabiat can çekişiyor, tehlike çanları çalıyordu. Bir çözüm bulunması lazımdı.

İnsanı ve tabiatı, teknoloji-sanayi-endüstri aracılığı ile akıl almaz üretime ve eşdeğer tüketime mahkûm eden, zorlayan kapitalizm karşısında şu muğlak ve zavallı formülde karar kılındı: “Sürdürülebilir kalkınma”. Bir nevi Yalova Kaymakamı.

Nüfus artıyor, ihtiyaçlar (!) artıyor, üretim ve tüketim artıyor, tabiatın nimetleri insafsızca harcanıyor; arsızca tüketilen nimetler çöp olarak yine tabiata fırlatılıyor.

Bu nedir?

Bu büyümedir.

Her fert, her devlet pastadan pay istiyor. İnsanlık büyülenmiştir. (İ. Tatlises’in “Ben de isterem” parçasını hatırlayın).

Ticarileşmiş yıllık dünya enerji tüketimi 1800 yılında 10.6 milyon ton kömüre eşit iken bu rakam 1990’da 10.875’e yükseldi ve artarak devam etti.

Tarım toplumundaki hayat tabiatla insan arasında bir dengeye dayanıyordu.

Sanayi toplumu dünyayı hem tahrip etti, hem kirletti.

Sonunda “iklim değişikliği” protestosu 16 yaşındaki bir aktivist kızın omuzuna yüklendi. İster filmini çekin, ister kızın fotoğraflarını tişörtlere basın, satış serbest.

Karbon gazı emisyonu 1860’ta 100 iken 2010 sularında 10.000 rakamını geçti.

Hudut aşılmıştır.

Büyümenin faturası ödenemez hale gelmiştir.

Bu iğrenç faturayı zengin Kuzey, açlıktan ölmek üzere olan Güney’e çıkarıyor.

Açlıktan ve ölümden kaçarak (Niçin kaçıyorlar bir düşünün) Akdeniz’i geçip Avrupa kıyılarına ulaşan bir mülteci kayığından 15 mülteciyi AB üyesi hiçbir devlet kabul etmiyor. İşte hümanizm, işte demokrasi, işte evrensel hukuk, işte bilim, işte sanat, işte insan hakları, işte büyüme.

Evet büyüme.

Akıldaneler şunu diyor: Finansal, endüstriyel, teknik ve bilimsel kaynakların çoğuna sahip yüksek gelirli ülkeler geleceği güvence altına alacak madde ve enerji kullanımına imkân veren dünya ölçeğinde bir strateji önerebilir. Hani nerde? Buzullarda sıkışan iki balina için dünyayı ayağa kaldırıyorlar ama, fakir Güney’de açlıktan ölen çocuklar kimseyi kazımıyor. Kimse yoldan çıkmasın diye, çağdaş köleliğin devamı için projeler yapıyor. Uyduruk sebeplerle çıkarılan savaşlar, insafsız yaptırımlar, içten çökertmeler ve terör.

Bunlar bir yana.

Büyümezsek çökeriz!

Ne iş kalır, ne aş!

Namerde muhtaç oluruz. Gelir bizi esir alırlar. Bu korku, bu güce tapma, bu onur kırıcı zihni esaret.

İşte zurnanın zırt dediği yer. Bir zihniyete, bir sisteme, mecburî istikamete, bükemeyeceğin bileğin elini öpme noktasına gelinek yer. (Bizi bitirirler korkusu yersiz. İki metre olan ABD askerleri bir karış boyundaki Vietnamlıları yenemedi. Bombalanmadık bir metre yer bırakmadılar. Sonunda kışlarını dönüp gittiler. Daha dün.)

Ben size sabırdan, şükürden, kanaatten, rızkı verenin Cenab-ı Hak olduğundan, aç iken karnına taş bağlayan bir peygamberin ümmeti olduğumuzdan söz açsam ne diyeceksiniz?

Modern olanın cevabı: “Dini bu işlere karıştırma”. Benim cevabım: “Uysallığın lüzumu yok, isyanın sırası değil”.

Gün ola harman ola!

ANNE BABAYA İHSAN MESELESİ VE YAŞLILIK SORUNU

Kuranıkerim'in en sevdiğim kavramlarından biri ihsan'dır. İhsan, hüsün/güzellik kökünden gelen bir kelimedir. Güzel olanı güzel bir şekilde yapmak demektir. Yani hem yaptığınız iş güzel olacak, hem de onu, yapılabilecek yolların en güzeliyle yapacaksınız. Bu iki şarta bir de niyeti ekleyebiliriz; güzel bir işi, en güzel şekilde ve güzel bir niyetle yapmak ihsandır diyebiliriz. İhsanı Resulüllah Efendimiz (sa) ibadet için şöyle tarif etmiş: 'İhsan, Allah'ı görür gibi ibadet etmendir. Sen O'nu görmeden de, O'nun seni gördüğü bilinciyle'. Kulun her fiilinin iki şartla ibadet olabileceğini düşünürsek bu hadisi şerifin bütün işlerimiz için geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Doğru bir işi güzel bir niyetle yapmak. İşte bu iki şartla kulun her eylemi ibadete dönüşebilir ve her işimizi Allah'ı görür gibi yapmakla da ihsan ile davranmış oluruz.

Birisinin ihtiyacını görmek de ona ihsanda bulunmaktır. Çünkü bunun güzel bir şey olduğunda şüphe yok. Ama insan bunu ancak iyi bir niyetle ve en güzel şekilde yaparsa ihsanda bulunmuş olur. Yoksa her verme ihsanda bulunma olmayabilir. Bozuk bir niyet, ya da kalp kırıcı bir tavır vermeyi bile ihsan olmaktan çıkarır.

İşte bu kavramı Allah anneye-babaya karşı olan görevler için de kullanır: 'Rabbin hükmünü vermiştir; sadece O'na kulluk edeceksiniz, annenize babanıza ihsanda bulunacaksınız. Eğer onlardan biri ya da her ikisi senin yanında yaşlılığa ererse sakın onlara öf bile deme, onları azarlama, onlarla güzel konuş. Şefkatten doğan tevazu kanadını onlara indir de indir ve de ki, ey Rabbim, onlar beni küçükken yetiştirdikleri gibi sen de onlara merhamet eyle. Rabbiniz içinizdekini iyi bilir, eğer siz O'nun beğendiği kullar olursanız, O dönüşsüz tövbe edenler için kesinlikle Gafür'dur/günahları çokça bağışlayıp siler (İsra 23-25).

Mesela annenize ve babanıza yaptıklarınızı ve söylediklerinizi içten mi yapıyorsunuz, zoraki mi yapıyorsunuz bilir.

Bu ayetlerde ihsan kavramının özelliklerinin ilginç şifreleri vardır. Annenin-babanın ihtiyaçlarını karşılama, bunları içten, gönülden ve merhametle yapma. Daha da önemlisi 'onlar beni küçükken yetiştirdikleri gibi sen de onlara merhamet eyle' cümlesindeki saklı mana. Çünkü anne-baba çocuklarını sevgiyle, merhametle ve en önemlisi, ölmesin büyüsün duygusuyla bakarlar. O halde yaşlanan anne-baba için de çocuklar bu duyguları beslemelidirler ki, ihsan ile davranmış olsunlar. Annesinin babasının ölmesini beklemek çocuğun bütün yaptıklarını ihsan derecesinden düşürür.

İşte böyle bir imana sahip olan insanın annesine-babasına bakması, hem de ihsan ile bakması kolaylaşır. Hukukun yaptırımına bir de böyle manevi bir yaptırım eklenirse kanunun uygulaması kolaylaşır. Aksi takdirde yaşlı insanlara bakabilmek çok zordur. Devlet güçlü ise, sosyal devlet olmanın gereği olarak bunu üstlenebilir ama onların sadece maddi ihtiyaçları giderilmiş olur. Oysa yaşlı anne-baba ihsana daha çok muhtaçtırlar. Bunu güçlü bir Allah ve öbür âlem inancı olmadan başarabilmek çok zordur. Bazen körelmemiş vicdan bunu bir yere kadar götürebilir ama bu nadir bir durumdur. Bu sebeple Ergün Yıldırım Hoca'nın dediğine katılıyorum; anne-babaya devlet değil, çocukları bakmalıdır. En azından bizim hukukumuzda bu böyledir. İmkânları yoksa devlet onlara yardım eder, ama yine onların bakmasını sağlar, onları soğuk ellere bırakmaz.

Bu problem öncelikle evlatların problemi olmakla beraber yaşlılar için başka bir problem daha ortaya çıktı. Son zamanlarda gerek aile ile gerek yaşlılarla ilgili hukuki düzenlemeler aileyi de yaşlılık sorununu da, halletmek şöyle dursun problem haline getirdi. Yaşlılara verilen maaşlar özellikle yaşlı kadınları tek başlarına yaşamayı tercih eder hale getirdi. Bu sebeple eşlerini kaybeden yaşlı erkekler son yıllarını beraberce ve aile huzuru içinde yaşayacakları eş bulmakta zorlanıyorlar. Bu yaşlarda kadınlar bir hayat arkadaşına erkekler kadar ihtiyaç duymuyor. Maaşlarına da güvendikleri için evlenmek istemiyorlar. Hatta yaşlı dırdırı çekmemek için boşanıyorlar bile. Nasılsa maaşları olacak. Oysa bu maaş ona evlenmesi şartıyla verilecek olsa bu durum evliliğe bir teşvik anlamına gelir ve her iki taraf da yaşlılık yıllarını yalnız ve kimsesiz bir şekilde geçirmezler.

NEDEN ANLAYAN MÜSLÜMANLAR OLAMIYORUZ?

Bu anlamda zaman zaman aklıma gelenleri yazıyorum. Çünkü değişme burada da var. Kendimi de hesaba katarak İslam'ı doğru ve sağlıklı anlayamayışımızın sebepleri üzerinde düşünüyorum.

Galiba önce şunu bilmemiz gerekiyor: Anlama ve bunun için düşünme, tefekkür, aklını kullanma ve bunun tezekkür ve nazar gibi bütün fonksiyonları da bizden ayrıca istenen birer ibadettirler. Yani önce anlamanın da bir ibadet olduğunu bileceğiz ve onu doğru yapacağız ki, diğer ibadetleri sağlıklı yapabilelim. Bunun için Kuranikerim pek çok detayı insana bırakmış, tefakkuhtan, diraseden, istinbattan, basiretten ve sadece bilenlerin yapabileceği daha pek çok ilmi ve zihni eylemden ve aslında ibadetten söz etmiş. Bunların bir kısmını farzı kifaye olarak sadece âlimlere yüklemiş, ama belli seviyede anlamayı herkesten istemiş. Bu durum aynı zamanda Allah'ın ilme ve insana verdiği değeri de gösterir. Allah'ın bu talepleri derecesine göre herkese yönettildiğine göre, herkesin her şeyden önce kendi gücü nispetinde anlamak zorunda olduğunu, böyle bir ibadetle de mükellef bulunduğunu bilmesi gerekir. Ancak seçkin insanların başarabileceği ileri derecesini ise âlimlere, mütefekkilere bırakmış.

Buradan dini doğru anlamayışımızın öncelikli bir sebebi de netleşmiş oldu. Bir fert olarak bizim de anlamamız gerektiğini kabullenmemek, herkesin bu ibadeti başkasından beklemesi. Oysa nasıl namazı, zikri vb. ibadetleri bizim yerimize başkasının yapması kabul olmuyorsa, yapabileceğimiz kadarıyla anlamak da öyledir. Ta ki yaşadığımız İslam kendi İslam'ımız olsun, Kuranikerim'in kötülediği, atalarımızın dini olmasın. Bu durum elbette geçmiş ve atalarımızdan bu işi doğru anlayanları reddetmemiz anlamına gelmiyor. Doğru anlayanları da anlamayanları da bilmemiz anlamına geliyor.

Peki, neden anlamamız gerektiğini anlamak istemiyoruz? Çünkü Allah (cc) Âdem'den önce şeytanı yaratmış, Âdem'in içine de şeytanın kullanacağı araçlar olarak nefsi arzular, iştihalar ve dünya meyli koymuş. Bunlar bir yönüyle nimettirler, ama sürekli hareket halinde oldukları için kontrol edilmezlerse niktete/ziyana dönüşürler. Bunların kontrolü ve nimet olarak devam etmeleri de yine bilmeye ve anlamaya bağlıdır. Allah'ın kanunu böyledir ta ki, insan hem kendine verilen değeri, halife olma yetkisini ve etkisini anlasın, hem de nimetlere hak ederek kavuşsun.

Her bir fert olarak bizim de anlamamız gerektiğini anlamamamız sonucunda hayatı dünyadan ibaret sanıp, bütün zevklerimizi burada tüketme yoluna gidiyoruz, yani dünyevileşiyoruz. Dünyevileşme, ya ahireti hiç hesaba katmama, ya da ikinci, üçüncü sıraya alma demektir. Buna dünya için yaşama, daha müreffeh ve zevkusefa içinde yaşamak için yaşama da diyebilirsiniz. Parası çok olanların bugün Avrupa'da ya da Amerika'da yaşamak istemeleri de bundandır. Bu durum elbette imanımızla da, yani Allah'ı bilmemiz ve tanımamızla da, ahiret düşüncemizle de alakalıdır. Nasıl bir Allah'a inanıyoruz, ahiret denen şey nedir? Orada nelerle karşılaşacağız? Böyle imani meselelerdeki bilgi ve bilinç insanı anlamaya zorlar, diğer canlılardan ayrı olduğunu, onlardan farklı olması gerektiğini ona hissettirir.

Sadece bilmek de insanı kurtaramaz. Bilginin gereğini yapma, böylece onu faydalı bilgi haline getirme, bunun için ibadet ve zikir ehli olma da gerekir. Bilenleri şeytanlardan ayıran özellik budur. Yoksa şeytan da bazı şeyleri çok iyi biliyordu. Aksi takdirde bilginin/ilmin verdiği güçle insan kendini, yani nefisini ilahlaştırabilir. 'Siz hiç nefsi arzularını ilah edinenleri görmüyor musunuz? Bilgilerine rağmen Allah onları sapık bırakmıştır'. Bu da bir anlama engelidir.

Çok önemsedğim için sık sık söylediğim bir engel de şudur: Bizim dört başı mamur, mütekâmil bir İslam toplumunda yaşamıyor oluşumuz da İslam'ı doğru anlamamızı zorlaştırıyor. İslam nedir? Hayatta gördüğümüz farklı yaşama ve inanma biçimleri mi, yoksa hayalimizde kurguladığımız farklı dünyalar mı? İslam ahkâmının değişenlerini ve değişmeyenlerini hesaba kattığımızda bu durum âlimlerimizi bile tereddüde sevk eden bir şeydir. Fıkıh, Tefsir ya da Kelam kitaplarında okuyup ezberlediğimiz bilgilerin hangisi uygulanabilir İslam'dır? Bunların hepsini birden uygulanması gereken İslam olarak görmemiz, karşımıza gördüğümüz ve yaşadığımız hayat tarzıyla telif edilemez bir İslam anlayışı çıkarıyor. Oysa İslam uygulanıyor olsaydı âlimler ve yönetenler bu sınırsız içtihatların, yaşanılan hal ve şartlara uygun olanlarını seçebileceklerdi.

Yine bilme ve anlama eksikliğinden kaynaklanan ırkçılığın, firkacılığın, modern Deccal olan medyanın, dizilerin, şeriatın yerini alan ideolojilerin, duygu eğitimsizliğinin, ibadetlerimizin bile âdete dönüşmesinin, böylece heyecanımızı yitirmemizin hep birer anlama engeli olduğunu bilmeliyiz. Peki, ne yapmalıyız?